

DUGOPOLJE – ŽUPA SV. MIHOVILA ARKANDELA I NJEZINI ŽUPLJANI NEKOĆ I SADA

Slavko Kovačić, *Dugopolje – Župa sv. Mihovila Arkandela i njezini župljani nekoć i sada* (= Zbornik radova općine Dugopolje, sv. 7), Split, 2025., 469 str.

Povijest, baština i svakodnevni život u prošlosti jedne od najvećih seoskih zajednica u zagorskom dijelu Splitsko-dalmatinske županije proteklih su desetljeća obrađeni nizom publikacija. Brojnost objava ukazuje da je riječ o temi koja budi zanimanje ljubitelja povijesti i baštine. Novo svjetlo na nekadašnje događaje dopire iz djela don Slavka Kovačića, umirovljenog sveučilišnog profesora i dekana Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, arhivista, pomoćnika u dugopoljskoj župi (1991.-1995.) te neumornog istraživača i dugopoljske baštine.

Knjiga *Dugopolje – Župa sv. Mihovila Arkandela i njezini župljani nekoć i sada* plod je dvadesetogodišnjeg rada na arhivskim vreli-ma i dokumentima koji su slijedom povijesnih previranja dospjeli u fond Nadbiskupskog arhiva u Splitu. Prikupljajući građu iz crkvenog arhiva, don Slavko Kovačić sakupio je i obradio niz izvora koji govore o dugopoljskoj župi; njezinim župnicima, kapelanima i časnim sestrama, ali i župljanima čiji su životi oblikovani kako lokalnim, tako i globalnim povijesnim gibanjima. Za prodiranje u povijesnu svakodnevicu autor se koristio popisima, tabličnim iskazima, oporukama i sudskim odlukama, što čitatelju omogućuje slojevit uvid u novovjekovna i moderna zbivanja, demografske promjene te kulturnu baštinu i običaje koji nastaju u Dugopolju od 1689. godine do suvremenog doba.

Knjiga otpočinje osvrtom na najraniji spomen imena *Dugopolje* (13. stoljeće), koje je nekoć označavalo seoski posjed nadomak Klisu. Za vrijeme turskih osvajanja stanovništvo kliškog zaleđa našlo se na udaru pljačkaških provala i vojnih okršaja, a izvori o oslobođenju Klisa (1648.) ukazuju da je dugopoljsko područje korišteno kao vojni tabor bosanskoga paše. Nakon završetka Kandijskog rata Dugopolje je označeno kao granični posjed Osmanskog Carstva, a dvjestogodišnje razdoblje turske vladavine na dugopoljskom području završit će mletačkim osvajanjem Sinja (1686.). Iz tog vremena dopiru prvi podatci o Dugopoljcima i njihovoj župi.

Najraniji spomen krštenika s dugopoljskog područja u novom vijeku sačuvao se u matičnim knjigama kliške župe (1674.-1679.).

Da su tadašnji Dugopoljci imali svojeg svećenika, svjedoči nam vijest o nemilim događajima s početka Morejskog rata. Zbog gladi i ratnih opasnosti mještani Dugopolja morali su potražiti utočište u dolini podno kliške tvrđave, u Rupotini (1685.-1686.). U tadašnjem zbjegu predvodio ih je don Ivan Čulinović, domaći svećenik koji je već otprije održavao mise i dijelio sakramente, a u teškim vremenima postao je njihov mjesni, ali i duhovni vođa. Vrativši se iz zbjega, mještani su uz pomoć splitskog nadbiskupa Sjepana Cosmija organizirali redovitu župničku službu, koju je prema spisima obnašao don Marko Čulinović (1689.). U prvim desetljećima dugopoljskom su župom upravljali domaći svećenici koje su prema izvorima svake godine birali lokalni svjetovnjaci, narodni glavari i prvaci. O tome koliko su mještani bili privrženi svojem svećenstvu, svjedoči zanimljiv događaj koji je izazvao veliko nezadovoljstvo na dugopoljskom području. Naime, generalni providur Angelo Emo odlučio je da njihovom župom neće više upravljati domaći glagoljaši, nego franjevci iz provincije Bosne Srebrene (1715.). Zahtjev za poništenje Emove odluke Dugopoljci su poslali mletačkom duždu, a dokument su potpisali harambaše i čak sedamdeset osam Dugopoljaca. Iz izvora saznajemo da je državni odvjetnik Mletačke Republike odobrio njihov zahtjev i poništio Emovu odluku. U idućim desetljećima župa će napredovati, uz župnika će djelovati pomoćnik i dvojica kapelana, a do 1842. prostor župe obuhvaćao je čak 227 kuća i 1280 stanovnika, od mosorskih padina do granica Dicma.

Uz opise povijesnih događaja drugo poglavlje donosi uvid u župljansku svakodnevicu. Na temelju arhivskih spisa don Slavko Kovačić donosi detaljne podatke o župnicima i njihovim pomoćnicima, crkvinarima, bratovštinama, zvonarima (*remetama*) i crkvenim običajima, od pučkog pjevanja i blagdana do tema poput uzdržavanja svećenika (*redovina*) i financijskih okvira u kojima je župa funkcionirala i upravljala svojom imovinom. Interpretacijom izvora, autor je uz povijesne događaje dopro i do elemenata pučke moralnosti koja se ostvarila svjedočanstvima o ponašanju i sukobima mještana, ali i oprostima koje su ljudi međusobno dijelili i u posebno teškim slučajevima, poput ubojstva.

Međuljudski odnosi detaljno su opisani i u trećem poglavlju, koje opisuje život u mirnijim vremenima. Autor donosi prikaze stanja duša (*bitje od duša*), s imenima i prezimenima mještana (od sredine 18. stoljeća), a uz pomoć tablica prikazuje demografsko kretanje do početaka 21. stoljeća. Na temelju popisa autor prodire i u nastanak dugopoljskih prezimena, za koje argumentirano zaključuje da su nastala bilježenjem rodbinskih veza i nadimaka (*detto*

i *sopranominato*). Osim toga, podatci ukazuju da su se pojedine obitelji s dugopoljskog područja trajno odselile, pa čak i izumrle. Odnosi su detaljnije prikazani i u ogledu o seoskim starješinama (*harambašama*); vođama i glavarima koji su svoju dužnost obnašali doživotno, a sudski spisi dočarali su pravne izazove s kojima su se harambaše suočavali.

Povijest župe neodvojiva je od svećenika, kapelana i časnih sestara. U četverom i petom poglavlju zadani su životopisi klerika koji su služili u župi ili pak onih koji potječu iz Dugopolja i obližnjih Kotlenica. Slijedom povijesnih zbivanja klerici su u Dugopolju skrbrili o duhovnom životu mještana, unaprjeđivali su i dograđivali crkvene građevine i imovinu, a pojedini župnici aktivno su djelovali u društvenim događajima, poput don Mate Sladojevića Banovića, koji je sudjelovao u ustanku Poljičana protiv francuske vlasti (1807.), ili poput don Stjepana Čulića, koji je bio jedan od potpisnika za sjedinjene Dalmacije s banskom Hrvatskom. Na području Dugopolja djeluje i samostan časnih sestara Služavki Malog Isusa koje su peklye hostije, vodile crkveni zbor, održavale satove vjeronauka i brinule se o uređenju crkava i crkvenog ruha. Stanje crkvene imovine posebno je opisano u šestom poglavlju, gdje su na temelju arhivskih dokumenata razjašnjeni i opisani pothvati poput izgradnje zvonika, kapelica i župnih kuća, kao i škole čija je izgradnja financirana od strane župnog ureda i crkvinara.

U posljednjem, sedmom poglavlju doneseni su prijepisi, prijevodi, tumači i preslike korištenih izvora, što ovo djelo čini neizostavnim temeljem za poučavanje dugopoljske povijesti. Čitatelj će među izvorima uočiti brojne podatke o domaćinstvima, glavarima, oporukama, sporovima i dopisima koji su iz župe poslani crkvenim ili svjetovnim vlastima. Među dokumentima je i spis koji svjedoči o strahotama koje su u nedalekoj prošlosti pogodile dugopoljski kraj.

Iako knjiga ne sadrži posebno poglavlje o događajima tijekom 2. svjetskog rata, peto poglavlje svjedoči o okrutnostima koje su pogodile župu od travnja 1942. godine. To je posebno uočljivo u životopisu don Šimuna Karamana, kojeg su komunisti u travnja 1942. oteli, a zatim i ubili na mosorskim padinama. Potragu za njim organizirao je mladi svećenik porijeklom iz Dugopolja po imenu don Jozo Čulin, a nakon 16 dana don Šimunovo je tijelo gotovo nadljudskim naporima u selo iz škrape donijela Dugopoljka Milka Perišić. Nekoliko mjeseci nakon toga dvojica komunističkih partizana ubila su don Jozu Čulina pred župnom crkvom i vjernicima u Vojniću, prije početka svete mise. U listopadu iste godine Dugopolje je proživjelo ubojstva, palež kuća i pljačku od strane talijanske vojske i

četnika, a strahovit događaj zajedno s popisom ubijenih detaljno je opisan u izvješću župnika don Kaje Marovića, koji se nalazi u sedmom poglavlju knjige.

Naposljetku, može se zaključiti da djelo *Dugopolje: Župa sv. Mihovila Arkandela i njezini župljani nekoć i sada* autora don Slavka Kovačića donosi novi uvid u dugopoljsku prošlost sagledavajući život jedne župe od novog vijeka do suvremenog doba. Oslanjajući se na arhivsku građu, autor je na polju povijesti lokalne svakodnevice oslikao život u ovoj drevnoj župi, temeljito proniknuvši u dugopoljsku prošlost i baštinu od 17. stoljeća do današnjih dana. S obzirom na sve navedeno djelo don Slavka Kovačića vrlo je vrijedan historiografski doprinos i neizostavno polazište za buduće istraživače dugopoljske povijesti.

Luka Donadini